

отримане з досвіду (що критикувалося Поппером), але й рухатися шляхом припущення (достатньо згадати історію “відкриття” Плутона), виходячи із необгрунтованого на досвіді твердження. Але при цьому потрібно чітко означити необхідність залучення математичних теорій та поглибленого дослідження алгоритмічної теорії інформації, тобто наскільки взагалі буде можливо проаналізувати запропоновану теорію.

Трансформація індукції на сучасному етапі розвитку науки із неспроможного на побудову самостійних інформаційно цінних теорій у ґрунтовний інструмент опису не просто формального, але змістовного аспекту, дозволяє у наступних дослідженнях провадити, власне, наукові гіпотези, що побудовані за допомогою такого інструменту, долаючи закладену ще Беконем обмеженість такого методу. Ідея “зрізання” зайвих описів певної множини (тобто, по суті, гіпотези щодо системи фактів) дозволяє відійти від накопичування непотрібної інформації, спрощуючи теорію в цілому. Це, в свою чергу, уможливило поєднання декількох теорій у систему для формування парадигми. Та, на відміну від “піраміди”, за яку так критикували індуктивізм, така парадигма може містити нове знання, яке оцінюється не з точки зору істинності або хибності, але з точки зору імовірної відповідності реальності.

Список використаних джерел

1. Bayes T. “An Essay towards solving a Problem in the Doctrine of Chances. By the late Rev. Mr. Bayes, communicated by Mr. Price, in a letter to John Canton, M. A. And F. R. S”. – Режим електронного доступу: [http://www.stat.ucla.edu/history/essay.pdf]
2. Solomonoff R. A Preliminary Report on a General Theory of Inductive Inference. Report V-131, Zator Co., Cambridge, Ma. Feb 4, 1960, revision.
3. Гриненко Г.В. Аргументация: опыт герменевтического анализа // Мысль: Журнал Петербургского философского общества. – СПб: Санкт-Петербургское философское общество. – 2006. – Т.: №1. – С.48–63.
4. Лебедев С.А. Философия науки: Словарь основных терминов. – М.: Академический Проект, 2004. – 320 с. (Серия “Gaudeamus”).
5. Лейбниц Г. Монадология. – Режим електронного доступу: [http://homepages.tversu.ru/~p001768/philosophy/text's/Leibniz/Monadologie.html]
6. Светлов В.А. Современная логика. Учебное пособие. – СПб: Питер, 2006 – 400 с.

References

1. Bayes T. “An Essay towards solving a Problem in the Doctrine of Chances. By the late Rev. Mr. Bayes, communicated by Mr. Price, in a letter to John Canton, M. A. And F. R. S”. – Rezhim elektronogo dostupu: [http://www.stat.ucla.edu/history/essay.pdf]
2. Solomonoff R. A Preliminary Report on a General Theory of Inductive Inference. Report V-131, Zator Co., Cambridge, Ma. Feb 4, 1960, revision.
3. Grinenko G.V. Argumentatsiya: opyt germenevticheskogo analiza // Myisl: Zhurnal Peterburgskogo filosofskogo obschestva. – SPb: Sankt-Peterburgskoe filosofskoe obschestva. – 2006. – T.: №1. – S.48–63.
4. Lebedev S.A. Filosofiya nauki: Slovar osnovnyih terminov. – M.: Akademicheskij Proekt, 2004. – 320 s. (Seriya “Gaudeamus”).
5. Leybnits G. Monadologiya. – Rezhim elektronogo dostupu: [http://homepages.tversu.ru/~p001768/philosophy/text's/Leibniz/Monadologie.html]
6. Svetlov V.A. Sovremennaya logika. Uchebnoe posobie. – SPb: Piter, 2006 – 400 s.

Nezabitovsky G. V., postgraduate student, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kiev), nezabitovsky@gmail.com

The role of induction in building scientific justification

Article is dedicated to the analysis of the place of induction in scientific theories' justification. This topic is really relevant because of the lack of a single convenient method for the study of a new, yet untested knowledge, which usually is faced by the

scientist. The author's goal is to prove the possibility of using induction as a basic method, as auxiliary methods he uses the theory of inductive inference and probabilistic logic. This, in turn, actualizes for modern logic, philosophy and logic of science the induction as a scientific method of study.

Keywords: *induction, probability, scientific justification, method of justification, scientific theory, hypothesis, R.Solomonoff, theory of inductive inference, probabilistic logic, Bayes' theorem.*

Незабитовский Г. В., аспирант, Киевский национальный университет им. Т. Шевченка (Украина, Киев), nezabitovsky@gmail.com

Роль индукции в построении научного обоснования

Исследовано место индукции в процессе обоснования научных теорий. Актуальность исследования такой тематики объясняется отсутствием единого строгого и удобного метода для обоснования нового, еще непроверенного знания, с которым обычно сталкивается ученый. Цель автора – обосновать возможность использования именно индукции как базового метода, а в качестве вспомогательных методов он привлекает теорию индуктивного вывода и вероятностную логику. Это, в свою очередь, актуализирует для современной логики, философии и логики науки индукцию как научный метод обоснования.

Ключевые слова: *индукция, вероятность, научное обоснование, способ обоснования, научная теория, гипотеза, Р.Соломонов, теория индуктивного вывода, вероятностная логика, теорема Байеса.*

* * *

УДК 101.3:113:124.1:125

Діденко Л. В.

кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії гуманітарних наук, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ), Lauravido@inbox.ru

ЛІНГВО—КУЛЬТУРО—ФІЛОСОФСЬКІ ВАРІАТИВИ ПОНЯТТЯ “СВІТ”

Досліджено поняття “світ” через лінгвотерміни, культуропростори та міфопоетичну модель світу із вирізнянням бінаризувальних параметрів та головних властивостей світопроявів. Пропоноване дослідження має на меті розглядання феномена просторовості, що передбачає виявлення лінгво—культурно—філософських особливостей терміна “світ” через терміни “всесвіт”, “космос”, “природа” тощо. Головними методами дослідження є: аналіз, синтез, герменевтичний, феноменологічний тощо. Висновки дослідження: виявлено лінгвістичні спорідненості значень терміна “світ” через культурні особливості західноєвропейського та слов'янського регіонів; виявлені параметри, за якими вирізняють головні властивості світу та за якими його бінаризують; з'ясована специфіка міфопоетичної моделі світу через витлумачення образів Світового Дерева та Світового Яйця.

Ключові слова: *світ, людина, Всесвіт, космос, універсум, середовищність, природа, община, культура, модель світу, Світове Яйце, Світове Дерево.*

Упродовж існування людства усі дослідження зводяться до прояснення двох феноменів – світу та людини. Саме у такій послідовності, оскільки перше спричинює та утримує у своїх межах друге, а друге, в свою чергу, має намір виявити специфіку першого через самоідентифікування суб'єкта.

Філософія – одна з небагатьох галузей гуманітарного знання/пізнавання, яка впродовж віків зберегла незмінним свій предмет: людиносвітне відношення, або відношення “людина—світ”. Парадокс у тому, що тлумачення предмета філософії змінюються залежно від мислителя, школи, течії, напряму, традиції та доби, періоду, епохи.

Коли ми говоримо про людину, маємо усвідомлювати її як Актора – діяча потенційного або актуального. Визначання домінуючих характеристик останнього залежить від обставин, у які занурене homo. Світ є тлом, в межах якого розгортаються події людського життя.

Пропоноване дослідження має на меті розглядання феномена просторовості, що передбачає виявлення

лінгво–культуро–філософських особливостей терміна “світ” через терміни “всесвіт”, “космос”, “природа” тощо. Завданнями дослідження є: окреслювання лінгвістичної спорідненості значень терміна “світ” через культурні особливості західноєвропейського та слов’янського регіонів; виявлення параметрів, за якими вирізняють головні властивості світу та за якими його бінаризують; з’ясування специфіки міфопоетичної моделі світу через витлумачення образів Світового Дерева та Світового Яйця.

З моменту зародження людина “вимушено занурена” у поляризованість: усі елементи, з якими їй доведеться взаємодіяти, є бінарно–амбівалентними. Власне, для презентування зазначеного розглядають антонімічні ряди – “життя – смерть”, “біле – чорне”, “день – ніч” тощо. У межах філософії найяскравішими опозиціями є онтологічна пара – “буття – небуття”. У класичному розумінні одне заперечує інше. Та постає запитання: Що саме є опозицією до людини? Мислителі давнини визначили її терміном “світ”, контексти якого розглянемо далі.

Складність у наведенні переліку імен дослідників, котрі не оминали своєю увагою пропоновану мною тему, полягає у парадоксальній тезі: жодного комплексного дослідження концепту “світ” наразі не існує. Натомість більшість дослідників філософської царини (та дотичних до неї спеціально–наукових і теологічних сфер знання) вільно та постійно послуговуються у своїх наукових текстах термінами “світ”, “Всесвіт”, “космос”, “універсум”, “природа”, тобто “розбивають” світ на сегменти/сектори та досліджують саме їх. У більшості філософських текстів концепт “світ” вживається як умовна назва простору відбування головних подій (наприклад, для досократиків давньогрецької Античності – це природа та космос; для софістів та представників сократичної хвилі філософування – це сама людина та суспільство; для представників патристики світ постає розмежованим на поцейбічний та потойбічний, тобто на реальний, у якому існують суб’єкти та інші матеріальні елементи, і можливо–набувальний, у який потраплятиме людська душа після смерті тіла, окрім того існує ще й царина Вічності, тобто владіння Вищої Сутності).

Серед найкомплексніших досліджень щодо феномена світу постають фольклористичні, оскільки через символічність та культуровкорінення презентують світобачення/світорозуміння народу загалом на прикладі представників окремих поколінь [5; 10]. Лінгвістично–літературні дослідження частково зачіпають світ символів, але й виходять на рівень витворювання автором власного поля, в якому вибудовується простір для увідомлення [6; 14]. Історико–культурологічні дослідження уможливають медіаторне “проникання” в епоху через мову, традиції, цінності [1; 11]. Філософські дослідження мають подвійну мету: з одного боку, інформування спільноти щодо нових варіантів прочитання того чи іншого тексту/досліджуваного феномена; з іншого боку – самовдосконалення читача (тобто розширення його світогляду). Серед філософських текстів необхідно виокремити такі видання: “Європейський словник філософії: Лексикон неперекладностей” [3–4], який

включає статті “МИР” [3, с. 345–351] (значеннєве розрізнення російськомовного терміна “мир” – “мир” та “мір” – на прикладі лінгво–культурних особливостей слов’янського простору), “‘OLĀM світ” [4, с. 29–30] (гебрейські варіанти значень/смыслів терміна “світ”), “WELT світ, всесвіт” [4, с. 41–49] (германська історія терміновживання); “Фрагменти раннях грецьких філософів” [17]; “Грецька філософія” [9] (критичне бачення класичного презентування давньогрецької філософії); “Буття та час” [18]; “Смыслосвітний світ” [19] та інші.

Сучасні дослідження світу постають пограничними, оскільки починають розгляд феномена у межах однієї царини знання, а потім поступово та послідовно охоплюють й інші (часом навіть ненаукові). Серед наукових досягнень щодо дослідження феномена світу і/або його окремих аспектів необхідно згадати авторів: Стівена Гокінга (Stephen Hawking) [20], Мічіо Кайку (Michio Kaku) [7–8] та ін. Моє бачення полягає у пропонуванні лінгво–культуро–філософського кута, під яким можна по–іншому “схоплювати” сутність зазначених базових понять.

Завдяки окремим представникам ХХ сторіччя ми отримуємо терміни–новативи, що вже давно стали частиною філософського лексикону: “життєсвіт”, “віртуальний світ”, “світ свідомості”, “світ техніки” тощо. Термін “світ” застосовують повсюдно для окреслення меж поля, у якому “розгортається” феномен. Так ми отримуємо мережу феноменів, що залежать–переходять один в інший, але кожен із них має вкорінення в одне єдине джерело – людину. І світ, і людина – феномени складені. Розгортання кожного з них залежить від традиції філософування, домінуючої ідеї, якою просякнута свідомість автора, та парадигми, в межах якої автор має проводити дослідження.

Головні терміни, що з ними працюватиму: “світ”, “Всесвіт”, “космос”, “універсум”, “природа”; допоміжні: “людина”, “хаос”, “община”, “суспільство”, “культура”, “норми”, “глобалізація” тощо. З одного боку, всі вони взагалі не пов’язані між собою, з іншого ж – перша група є синонімічним рядом у широкому смислі, друга – вивідна з першої. Усі разом характеризують/описують середовище: як зовнішнє – простір існування людини, так само і внутрішнє – “суб’єктовитворюване” в межах свідомості конкретного індивіда.

Мовоодиниці, якими більшість представників людства оперує, постають згодово–нормними культуровкоріненнями. Людина “являє себе” світу за допомогою слів, які є матеріалізованими образами/ідеями. Йдеться про слова, що ми їх вживаємо, читаємо, чуємо, проговорюємо, розуміємо тощо. Кожне слово є своєрідним ключем, яким дослідник “відкриває” для себе невідоме; символом, яким мовці–слухачі обопільно “грають” у закрито–відкриті контексти заради порозуміння та прояснювання непізаного загалом. Мовоодиниці не є усталено–зашкарублими: впродовж віків та залежно від території користувальники надають/приписують їм інші значення, відмінні від первинного – призначення. Мовознавчі (лінгвістичні) дослідження ґрунтовані не тільки на описі законів та/або закономірностей

одиницевиживання, але й на реконструюванні етимонів і моделюванні картин давнього світу (загалом та регіонально). Одним з головних завдань усіх гумантаріїв у конкретних дослідженнях є авторське моделювання, яке в свою чергу неможливе без реконструювання вихідних елементів, що ними оперуватимуть надалі.

Як слушно зауважує Марк Маковській: “етимологія слова – це його мовний та культурно-історичний паспорт, його біографія, що відбиває його структурно-семантичний статус у різноманітні періоди розвитку даної мови і його місце у колі близько- або неблизькоспоріднених мов” [13, с. 7] і далі “етимологія слова покликана пояснити всі зміни (або незмінність) його форми і разом з тим усі метаморфози його значень у світлі тих культурно-історичних умов, у яких розвивалася та чи інша мова” [13, с. 7–8].

Сучасна людина вже не розуміє як це – “не розмовляти”. Для нас сучасних – це так само природно, як і дихати. Проте людина давнього світу орієнтувалася на свої чуття (через зовнішні органи – зір, слух, нюх, дотик та смак), тобто жила за законами природи, головним правилом якої було “Хочеш вижити, зумій боротися з усіх сил”.

Людину “спричинює” природа, тобто той первинний простір буття, в якому діє принцип сили задля збереження життя; в якому кожен тільки сам за себе; в якому у тебе не може бути других шансів та надцяти спроб. Природа – вороже середовище, оскільки всі її породження (тобто дитинчата) прагнуть тільки одного – вижити. Людина – дивне створіння: з одного боку, воно є продуктом природи, з іншого – продуктом суспільства-та-культури. Фактори-та-елементи, які створюють з людського дитинчати особистість, індивіда, самовитворований проект, груповані за блоками природи, суспільства, культури. У межах блоку природи такими елементами є морфологія (будова тіла загалом та органів зокрема), розум та інтелект, боротьба за життя, необхідність, винахідливість, життя та смерть. У межах блоку суспільства – це комунікування, техніка та технології, розвантаження, свобода, стандарт, забуття. У межах блоку культура йдеться про освіту, життєсвіт, творчість, креативність, цінності, усвідомлення свого ества та розуміння суті як такої.

Людина як оформлена органічна матерія “триває” у просторі та розвивається. Така її просторова залученість – одночасне і/або періодичне перебування у природі, суспільстві, культурі – вказівка на середовищність, тобто на концепт “світ”.

Сам термін “світ” є полісемантичним. Ним позначають здебільшого дещо просторове: універсум (сукупність об’єктів та явищ, що постають єдиною системою); Всесвіт загалом (метagalактика, навколишній світ, безмежний у просторі і часі, нескінченно різноманітний за формами та змістом, частиною якого є космос); планетарне загалом (пов’язане з планетою Земля); середовище існування або перебування (паралельний, віртуальний, світський, ментальний тощо). Терміни “світ”, “космос”, “Всесвіт”, “універсум” є синонімами, але вони не є взаємозамінюваними і тотожними, що виявимо за допомогою етимології.

Етимологія терміна “світ” різна для романо-германських та слов’янських мов. Давньогрецький термін “κόσμος” (лат. kosmos) має значення: краса, шати {рос. наряд, одяга}; порядок, лад; впорядкованість {на противагу хаосу “χάος” (лат. chaos) – глибока безодня, порожнеча, темрява; первинний морок, що передував творенню світу; проте аж ніяк не безлад, як його вульгарно розуміють у наші дні}. Латинський термін “mundus” має іменникові значення: 1) убрання, шати; 2) обладнання; 3) світобудова, всесвіт, світ; 4) небесне тіло; 5) земля, люди, людство; 6) підземний світ, пекло [12, с. 161]. Романо-германські мови послуговуються давньоанглійським терміном “weorold”, “weorold”, “worold”, що складене з “wer” (людина) та “eld” (доба) і має значення “доба людини”, “людське існування або його період” [21, р. 544]. Український термін “світ” пов’язують із значеннями кольору – світлий, білий; протилежності темряви – часу панування Сонця, яке саме є світилом, тобто світить; 1) земна куля, Земля з усім, що на ній є; 2) всесвіт загалом; 3) оточення людини – суспільство, довкілля, 4) час перед сходом Сонця, світанок; 5) варіант імення бога неба і світла Світовида (переважно у прибалтійських слов’ян) [2, с. 196–197; 5, с. 527–529].

У виданні “Longman Dictionary of Contemporary English” (“Словник сучасної англійської мови” видавництва Лонгмен) термін “світ” має значення: 1) тіло у просторі, у якому ми живемо; планета Земля; 2) планета або зіркова система, особливо та, на якій може існувати життя; 3) група живих істот; 4) частина або область світу, що має особливі властивості; 5) особлива царина людської активності; 6) люди загалом; суспільство; 7) життя людини з усіма подіями; 8) пов’язані з матеріальним норми та принципи, на противагу духовним; 9) велика кількість або сума [16, с. 1217–8].

У виданні “The Concise Oxford Dictionary of English Etymology” (“Скорочений оксфордський етимологічний словник англійської мови”) презентовані значення: “людське існування або його період”; “земля”; “всесвіт”; “людський рід”; “людське суспільство”. Англійський термін “world” сягає корінням у давньоанглійську через слова “weorold”, “wor(o)ld”, що відповідні давньосаксонському “werold” (голландське “wereld”), давньонімецькому “weralt” (німецьке “welt”), давньонорманському “verold”; сформовано від германських гіпотетичних форм “weraz”, тобто “мужчина”, “чоловік” (давньоанглійське, давньосаксонське, давньонімецьке “wer”, споріднене з латинським “vir”), та “alp-”, тобто “вік, доба, епоха”, що етимологічно означає “доба людини” або “життя людини” [21, р. 544].

Варто наголосити: первинне значення латинського іменника “vir” (Gen. Sing. “viri”, m.) – “чоловік, муж”, зрідка “людина (взагалі)” [12, с. 698]. Маскулінність була властива окремій кількості культур Давнього світу, територіям Римській Імперії та частково її історико-територіальним нащадкам. Власне, відроджування феміністичності відбувається за часів Патристики (з поширенням християнського віровчення).

Первинно більшість язичьких культів були ґрунтовані на вшануванні феміністичності, оскільки, з одного боку, жінка – дарувальниця життя (пов’язано з

природними явищами, що спричинюють життя); уособлення долі (формує через виховання наступне покоління); безодня (першоджерело усього живого у Всесвіті) тощо. З іншого боку, жінка поставала і як лихе начало, оскільки спокушала чоловіка та спричинювала майбутні негативні наслідки (з точки зору міфопоетичної традиції та християнської ідеї про гріхопадіння).

З етимологічних досліджень можна зробити висновки щодо різності значень термінів. Так терміном “світ” завжди описують те, що є реальне; середовище, в якому наявна людина; олюднену частину простору (перетворену людиною). Терміном “Всесвіт” окреслюють метagalaxy; навколишній світ, безмежний у просторі і часі, нескінченно різноманітний за формами та змістом, частиною якого є космос. Терміном “космос” пояснюють упорядковану частину хаосу; гармонійне поєднання астрономічних об’єктів (ідея Піфагора щодо гармонії сфер); частину Всесвіту з усіма відомими і ще недослідженими, малими та великими небесними тілами, явищами і процесами (синонім планетної системи).

Людині некомфортно жити реальністю, яка кожного уярмлює поповнюваними переліками проблем, що потребують розв’язання. Вона витворює міфи, легенди, перекази, в кожному з яких реалії певною мірою прикрашені через ідеалізування. Згадаймо перекази про Вавилонську вежу та мовозмішування. З археологічних позицій ці перекази не витримують критики: за результатами виявлення нових видів прародичів людей з’ясовується, що вони селилися на різних територіях планети. Результатом взаємодії з природою є формування – через наслідування – фонем (звуків) і фонемних рядів (або звукорядів), які з часом модифікуються і перетворюються на морфи (конкретні “представники” морфеми у слові, тобто формальний різновид морфеми у слові) та морфеми (найпростіша значима мовоодинаця, що включає семантичну і фонетичну частини).

Поняття “світ” варто розглядати через призму уявленн людини давнього світу. Для неї світ поставав зовнішнім, співпадав із природним середовищем, яке було ворожим щодо людської особини. Головний принцип у природі – боротьба за життя. Людина у цій боротьбі завжди програватиме, оскільки самотужки не в змозі подолати супротивника, що так само як і вона є природним створінням. Проте людина – створіння особливе, тобто винахідливе через практикування спостереження та швидке адаптування до умов перебування. Спостерегаючи за іншими формами життя, людина спричинює первинне суспільство – общину, в межах якої створюють “правила–гри–для–усіх”. За цими правилами людина вже не залишається сам–на–сам з природою: уся община спільно освоює природу, опосередковує своє життя процесом матеріального виробництва, створює систему суспільних відносин задля задоволення вітальних (життєво необхідних) потреб общини.

Переваги общинного стибу життя для людини очевидні: головне – не перетворитися на сніданок–обід–вечерю якої–небудь дикої тварини, існувати у комфортних умовах (як на той час) – у ситості та теплі. Для усіх представників общини світ є обмеженим

родоплемінними зв’язками та відносинами. Відповідно, за умов порушення правил, людину позбавляли права приналежності до общини, тобто залишали наодинці з природою. Первинне протистояння природи і людини/общини змінюється. Природа постає частиною активної діяльності людини, що сприяє єднанню усередині общини (задля дослідження/перетворення природи), а також людини та природи. Загалом, ворожий для людини зовнішній світ (тобто природа) завдяки общині укомфортнюється: створюється олюднена частина природного середовища.

Таким чином, категорією “світ” охоплюють природні, об’єктивно–матеріальні властивості; а також особливості людського практично–діяльного відношення до себе та до умов свого існування.

Визначальними характеристиками світу є: цілісність (внутрішня єдність елементів, кожен з яких постає своєрідним; взаємодоповняльність елементів однієї системи, що зумовлена закономірностями її розвитку), універсальність (поширюваність законів розвитку на світ загалом та усі його частини зокрема), саморозвиток (здатність до оновлення, перетворень, які спричинені головною метою, критеріями і завданнями, залежно від яких корегується структура та параметри системи загалом), конкретна всезагальність (що проявляється через взаємовпливальні зв’язки між одиничним і загальним).

У межах філософських досліджень світ необхідно розглядати як концепт, тобто через бінарні назви, якими окреслюють його головні властивості. Так за параметром “середовищність” виокремлюють зовнішній (простір, що включає людину як один з елементів: Всесвіт, космос, природа, суспільство) і внутрішній (властивий виключно людині: духовний простір, психіка, свідомість, ментальний); за параметром “кількість задіяних одиниць” – полісвіт (вимір інтерсуб’єктивного: суспільство, культура) і моносвіт (властивий виключно одній людині: внутрішній мінівсесвіт самої людини); за параметром “приналежність до релігійних товариств/організацій” – клір (ті, хто мають духовний сан: служителі релігійного культу) і світський (ті, хто не має духовного сану, віряни: миряни, послушники); за параметром “пов’язаність з об’єктивною дійсністю” – реальний (охопний існуючі предмети та людину: усі матеріалізовані предмети/об’єкти) і віртуальний (уявний, конструйований суб’єктом: утримуване–в–думці, але нематеріалізоване/невисловлене); за параметром “масштабність/величина об’єктів” – мега/макро (дуже великі об’єкти, порівняно з людиною і/або сама людина: космічні об’єкти, сама людина фізично) і мікро (об’єкти менші або співмірні з людиною: об’єкти природи – тварини, комахи, рослини); за параметром “реалізованість” – актуальний (реально існуючий, здійснений: історичні факти) і потенційний (можливий: сценарії розвитку подій); за параметром “людиновтручальність” – природний (незалежно від людини виниклий та існуючий: Всесвіт загалом та усі його елементи) і штучний (створений та/або перетворений людиною: культура, техніка, освіта, мистецтво) тощо.

Чому обрано бінарну розкладку для розгляду світу? Передусім поділ на опозиції спрощує сприйняття

самого феномена, оскільки подає два різних боки для дослідження. За моїм баченням, у межах кожної із запропонованих бінарних назв світу (зовнішній/внутрішній, полісвіт/моносвіт, реальний/віртуальний та ін.) можна вивести ще не одну пару уточнювальних понять. Окрім того, бінаризування – це данина традиції, оскільки все існуюче у світі перебуває на межі двох начал. Первинною парою начал постають буття та небуття (або ж їх варіативи: світле і темне, день та ніч, жіноче і чоловіче, життя та смерть).

Узвичаєна пара життя та смерть, завдяки яким і здійснюється світорозвивання як зовнішнє (щодо людини), так і внутрішнє, постає найголовнішою з біологічної точки зору. Видається цілком очевидним: первинна пара завжди має бути у рівновазі, проте насправді така рівновага не є стійкою, що досягається через боротьбу одиниці (у даному випадку будь-якої органічної) за право вижити. Терміном “життя” позначають відтинок від моменту народження (у контексті органіки: від моменту запліднення клітини) до моменту смерті (миті припинення функціонування усіх/більшості систем організму). Це все яскраво відбито у зразках стародавніх міфологій, у межах яких постають різноманітні образи щодо спричинення світу до появи.

Моделлю світу визначають умови життя суб'єкта, елементи та принципи його життєсвіту. На думку В.Н. Топорова: поняття “світ”, “модель якого описують, доцільно розуміти як людину та середовище у взаємодії; ... світ є результатом перероблення інформації щодо середовища і самої людини” [15, с. 161], тобто антропоструктури “та схеми часто екстраполюють на середовище, що його описують мовою антропоцентричних понять” [15, с. 161]. Міфопоетична модель світу ґрунтована на описі взаємодії людини та природи, тобто природа постає “результатом вторинного перекодування первинних даних за допомогою знакових систем” [15, с. 161]. Усі елементи такої моделі світу скоординовані між собою, тобто утворюють єдину універсальну систему. Космогонічні міфи пояснюють яким чином виник Всесвіт [15, с. 7–9]. Головними усталеними образами, що властиві більшості міфологій, є Світове Яйце та Світове Дерево. Саме ними, з одного боку, задаються межі просторовості; а з іншого – визначають субординативність як триєдиність. У міфоконтексті обидва формуються як поєднання–відмежування природи (одного зі світопроявів) і людини (частини світу, що самопротиставляється середовищу через свої інстинкти та нерозуміння природоподій загалом).

Витлумачування головних образів – Світового Яйця та Світового Дерева – пов'язують із числом три. Як у дерева існує крона, стовбур та коріння, так само і у яйця наявна шкаралупа, білок та жовток. Дерево – це своєрідний місток між світами–вимірами небесним (божественним, вищосутнісним), земним (людським) та підземним (потойбічним). Слов'яни вважали: “у колядках образ Світового Дерева постає як першопочаток життя; саме на ньому засідають три предвіті брати – Сонце, Місяць і Доощ...” [5, с. 177]. Дерево можна тлумачити через низку різнорідних значень: число три (примирення антагонізмів у Всесвіті), звучання (звук та слово – першовитвори

Божества), жертвопринесення (потрійне жертвування), колиска (розхитувана опора), жінка (як породжувальне начало), яма/могила (вмістильня душ померлих), драбина (вісь Всесвіту), диво/чари (видобування вогню через тертя шматків деревини один об іншого), уособлення Божества (чоловічої статі) тощо [13, с. 381–383]. Образ Яйця вважали “символом божественного першотворення”, “символом єдності Буття та Небуття”, “символом всесвітньої цілісності” [13, с. 407–409]; “...задовго до християнства яйце у слов'ян, наприклад, було символом воскресіння, відродження життя, символом сонця, синонімом джерела життя у Всесвіті” [5, с. 661].

І дерево, і яйце – елементи природи, кожен з них проходить звичайні стадії розвивання живого. Проте відмінність між ними для первісної людини очевидна: людина може тільки періодично навідуватися до дерева та спостерігати за його видозмінами, натомість “створення” нового життя через яйце – це дивина злиття чоловічого і жіночого начал, що через взаємне протиставлення та страждання спричиняють собі подібне.

У контексті розглядання феномена “світ” неможливо оминати поняття “природа”, яким позначають: сутність окремого предмета; сукупність усіх предметів, що виникли та існують незалежно від людини. Проте деталізація згаданого феномена передбачає інше – окреме – дослідження із розгляданням самого терміна “природа” через специфікації давньогрецького “*φύσις*” та латинського “*natura*”, біосферу і ноосферу, принципи етики відповідальності, феномен глобалізації тощо.

Висновки. Поняття “світ” постає поліпараметральним у своєму тлумаченні. Ним охоплюють різноманітні царини – від зовнішнього незалежного від людини (природа, космос) до людинозалежних сегментів простору (культура, суспільство, творчість). Сама природа є континуумом існування людини, джерелом життя та наслідування, а глобалізаційні тенденції уможливають спрощення суб'єкт–суб'єкт інтеракцій на принципах комунікування, толерантності та відповідальності. Загалом сучасна людина – це поміркований егоїст (або его–альтруїст), котрий переорієнтовується з окремого індивіда – себе самого – на все людство.

Отже, світ – загальний простір, у якому існують різнорідні взаємовпливальні сегменти у вигляді структурованих підсистем. Одним із яскравих елементів (підсистем) постає людина, котра є пізнавальником та перетворювальником. З одного боку, людину спричинює сам світ (через посередництво природи), у такому випадку людина та світ є однорідними/однопорядковими феноменами. Власне, їх опозиційність навіть не передбачена. В іншому випадку, світ і людина – різні системи, що діють за усталеними нормами. Проте система “людина” є самоорганізованою і самовдосконалюваною, тобто кожен суб'єкт має змогу приймати рішення щодо рівневого (не)діяння. Світ загалом та інші його підсистеми не можуть самовільно порушувати усталену нормність.

Перспективи подальших досліджень полягають у деталізуванні кожного сектора/сегмента світу із

виявлянням поліспектровості зв'язків та переходів від одного до іншого.

Список використаних джерел

1. Бартеlemi Д. Рыцарство: от древней Германии до Франции XII века / Пер. с фр. М.Ю. Некрасова. – СПб.: Евразия, 2012. – 600 с.
2. Етимологічний словник української мови: У 7 т. / Редкол.: О.С. Мельничук (голов. ред.) та ін. – К.: Наукова думка, 1983. – Т.5: Р–Т / Уклад.: Р.В. Болдирев та ін. – 2006. – 704 с.
3. Європейський словник філософії: Лексикон неперекладностей. Пер. з фр. – Том перший. – К.: Дух і літера, 2009. – 576 с.
4. Європейський словник філософії: Лексикон неперекладностей. Пер. з фр. – Том третій. – К.: Дух і літера, 2013. – 328 с.
5. Жайворонко В.В. Знаки української етнокультури: Словник–довідник. – К.: Довіра. – 703 с.
6. Івашенко В.Л. Концептуальна репрезентація фрагментів знання в науково–мистецькій картині світу (на матеріалі української мистецтвознавчої термінології): Монографія. – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2006. – 328 с.
7. Кайку М. Гіперпростір. Наукова одиссея кризь паралельні світи, викривлений простір–час і десятий вимір / Пер. з англ. Анжела Кам'янець. – Львів: Літопис, 2005. – 460 с.
8. Кайку М. Фізика майбутнього. Як наука вплине на долю людства і змінить наше повсякденне життя у XXI сторіччі / Пер. з англ. Анжела Кам'янець. – Львів: Літопис, 2013. – 432 с.
9. Канто–Спербер М., Барнз Дж., Бриссон Л., Брjнсвіг Ж., Властос Г. Грецька філософія / Пер. с фр. В.П. Гайдамака. – М.: Греко–латинський кабінет Ю.А. Шичалина, 2006. – Т.1. – 500 с.
10. Криничная Н. Русская мифология: мир образов фольклора. – М.: Академический проект, Гаудеамус, 2004. – 1013 с.
11. Ле Гофф Ж. Средневековый мир воображаемого: Пер. с фр. / Общ. ред. С.К. Цатуровой – М.: Изд. группа “Прогресс”, 2001. – 440 с.
12. Литвинов В.Д. Латинсько–український словник. – К.: Українські пропілеї, 1998. – 712 с.
13. Маковский М.М. Историко–этимологический словарь современного английского языка. – М.: Издательский дом “Диалог”, 1999. – 416 с.
14. Меерсон О. Персонализм как поэтика: Литературный мир глазами его обитателей. – СПб.: Пушкинский дом, 2009. – 432 с.
15. Мифы народов мира. Энциклопедия в 2–х т. / Гл. ред. С.А. Токарев. – М.: Сов. энциклопедия, 1992. – Т.2. К–Я. – 719 с.
16. Словарь современного английского языка: В 2–х т. – М.: Рус. яз., 1992. – Т.2. М–Z. – 1229 с.
17. Фрагменты ранних греческих философов. В 2–х частях. – М.: Наука, 1989. – Ч.1. – 576 с.
18. Хайдеггер М. Бытие и время / Пер. с нем. В.В. Бибихина. – Харьков: Фолио, 2003. – 503 [9] с.
19. Шюц А. Избранное: Мир, святиющийся смыслом / Пер. с нем. и англ. – М.: “РОСПЭН”, 2004. – 1056 с.
20. Hawking Stephen W. Black Holes and Baby Universes and Other Essays. – New York: Bantam Books, 1994. – 192 p.
21. The Concise Oxford Dictionary of English Etymology / Edited by T.F. Hoad. – Oxford, New York: Oxford University Press, 1996. – 560+16 p.

References

1. Barteleml D. Rytsarstvo: ot drevnej Germanii do Frantsyi XII veka / Per. s fr. M.Yu. Nekrasova. – SPb.: Evrazija, 2012. – 600 s.
2. Etymologichnyj slovnyk ukrajins'koi movy: U 7 t. / Redkol.: O.S. Mel'nychuk (golov. red.) ta in. – K.: Naukova dumka, 1983. – T.5: R–T / Uklad.: R.V. Boldyrjev ta in. – 2006. – 704 s.
3. Yevropejs'kyj slovnyk filosofij: Leksykon neperekladnostej. Per. z fr. – Tom pershyj. – K.: Dukh i litera, 2009. – 576 s.
4. Yevropejs'kyj slovnyk filosofij: Leksykon neperekladnostej. Per. z fr. – Tom tretij. – K.: Dukh i litera, 2013. – 328 s.
5. Zhajvoronok V.V. Znaky ukrajins'koi etnokul'tury: Slovnyk–dovidnyk. – K.: Dovira. – 703 s.
6. Ivaschenko V.L. Kontseptual'na reprezentatsija fragmentiv znannja v naukovo–mystets'kij kartyni svitu (na materialy ukrajins'koi mystetstvovnavchoji terminologiji): Monografija. – K.: Vydavnychij Dim Dmytra Burago, 2006. – 328 s.
7. Kajku M. Giperprostir. Naukova odiseya kriz' paralel'ni svity,

vykryvlenyj prostir–chas i desjatyj vymir / Per. z angl. Anzhela Kam'yanets'. – L'viv: Litopys, 2005. – 460 s.

8. Kajku M. Fyzyka majbutnjogo. Yak nauka vplyne na dolju ljudstva i zminy' nashe povsjakdenne zhyttya u XXI storichchi / Per. z angl. Anzhela Kam'yanets'. – L'viv: Litopys, 2013. – 432 s.
9. Kanto–Sperber M., Barnz Dzh., Brisson L., Brjnsvig Zh., Vlastos G. Grecheskaja filosofija / Per. s fr. V.P. Gajdamaka. – M.: Greko–latinskij kabinet Yu.A. Shychalina, 2006. – T.1. – 500 s.
10. Krinichnaja N. Russkaja mifologija: mir obrazov fol'klora. – M.: Akademicheskij proekt, Gaudeamus, 2004. – 1013 s.
11. Le Goff Zh. Srednevekovyj mir voobrazhaemogo: Per. s fr. / Obsch. red. S.K. Tsaturovej – M.: Izd. gruppa “Progress”, 2001. – 440 s.
12. Lytvynov V.D. Latyns'ko–ukrajins'kyj slovnyk. – K.: Ukrajins'ki propileji, 1998. – 712 s.
13. Makovskij M.M. Istoriko–etimologicheskij slovar' sovremennogo anglijskogo jazyka. – M.: Izdatel'skij dom “Dialog”, 1999. – 416 s.
14. Meerson O. Personalizm kak poetika: Literaturnyj mir glazamy ego obitatelej. – SPb.: Pushkinskij dom, 2009. – 432 s.
15. Mify narodov mira. Entsyklopedija v 2–kh t. / Gl. red. S.A. Tokarev. – M.: Sov. entsyklopedija, 1992. – T.2. K–Ja. – 719 s.
16. Slovar' sovremennogo anglijskogo jazyka: V 2–kh t. – M.: Rus. jaz., 1992. – T.2. M–Z. – 1229 s.
17. Fragmenty rannikh grecheskikh filosofov. V 2–kh chastjakh. – M.: Nauka, 1989. – Ch.1. – 576 s.
18. Khajdegger M. Bytije i vremja / Per. s nem. V.V. Bibikhina. – Har'kov: Folio, 2003. – 503 [9] s.
19. Shjuts A. Izbrannoe: Mir, svetjaschijjsja smyslom / Per. s nem. i angl. – M.: “ROSSPEN”, 2004. – 1056 s.
20. Hawking Stephen W. Black Holes and Baby Universes and Other Essays. – New York: Bantam Books, 1994. – 192 p.
21. The Concise Oxford Dictionary of English Etymology / Edited by T.F. Hoad. – Oxford, New York: Oxford University Press, 1996. – 560+16 p.

Didenko L. V., Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of Philosophy of Humanities Department, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kiev), Lauravido@inbox.ru

Lingvo–culture–philosophic variations of the concept “World”

The author explored the variations of the concept “World” through linguistic terms, cultural spaces and mythopoetical model of the world. Philosophy is one of the areas of the humanities which for centuries has not changed its subject: the ratio of “human being–world”. Human being is to be understood as an Actor – the man who acts. The world is a background for happening of human life's events. The main purpose of this inquiry is to give an exposition of the world as polysemantic phenomenon. For the present investigation we shall take the phenomenon of spatiality. This phenomenon can be understood in terms of “world”, “universe”, “cosmos”, “nature” with help of “human being” (“man”), “chaos”, “community”, “society”, “culture”, “norms”, “globalization” etc. The research tasks include: delineation of linguistic affinities of the term “world” through cultural features of Western European and Slavic regions; detection parameters that distinguish the main properties of the world; suggesting parameters of binarization of the world; identification the main features of mythopoetical model of the world through interpretation of the World Tree and the World (Cosmic, Mundane) Egg. In essence I follow the procedures of analysis, synthesis, hermeneutical, phenomenological, etc.

Keywords: world, human being, Universe, cosmos, environment, nature, community, culture, model of the World, World (Cosmic, Mundane) Egg, World Tree.

Диденко Л. В., кандидат философских наук, доцент, доцент кафедры философии гуманитарных наук, Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко (Украина, Киев), Lauravido@inbox.ru

Лингво–культуро–философские вариативы понятия “мир”

Исследовано понятие “мир” через лингвотермины, культуропространства и мифопоэтическую модель мира с выделением бинарных параметров и основных свойств миропроявлений. Цель предлагаемого исследования – рассмотрение феномена пространственности, предполагающее определение лингво–культуро–философских особенностей термина “мир” через термины “вселенная”, “космос”, “природа” и др. Главными методами исследования являются: анализ, синтез, герменевтический, феноменологический и др. Выводы исследования: определено лингвистическое родство значений термина “мир” через культурные особенности западноевропейского и славянского регионов; проявлены параметры, по которым выделяют главные характеристики мира и согласно которым его бинаризуют; выяснена специфика мифопоэтической модели мира через истолкование образов Мирового Древа и Мирового Яйца.

Ключевые слова: мир, человек, Вселенная, космос, универсум, среда, природа, община, культура, модель мира, Мировое Яйцо, Мировое Древо.

* * *